

ПРАВООХОРОНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

УДК 343.3/.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2024-3-11-11>

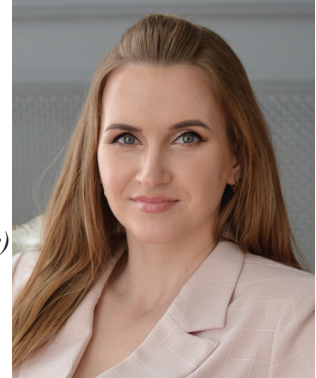
Євтеєва Дарина Петрівна,

кандидат юридичних наук, старший дослідник

(Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності

імені академіка В.В. Сташица Національної академії правових наук України, м. Харків)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0593-1632>

Лапкін Андрій Васильович,

доктор юридичних наук, доцент

(Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3240-6377>

ДО ПРОБЛЕМ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВИГОТОВЛЕННЯ ТА ПОШИРЕННЯ МАТЕРІАЛІВ, ЩО ВИПРАВДОВУЮТЬ ЗБРОЙНУ АГРЕСІЮ РФ (Ч. 2 СТ. 436² КК УКРАЇНИ)¹

У дослідженні з'ясовується зміст поняття «матеріали» як предмета злочину за ч. 2 ст. 436² КК України та встановлюються його ознаки; визначається сутність діянь у формі виготовлення матеріалів та поширення матеріалів, передбачених зазначеною нормою. Також окреслюються проблеми, пов'язані із застосуванням цієї норми на практиці, та пропонуються шляхи їх вирішення.

Ключові слова: виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії, глорифікація учасників збройної агресії, кримінальна відповідальність, матеріали, виготовлення матеріалів, поширення матеріалів.

Постановка проблеми. Здійснюючи протидію російській агресії, вітчизняний законодавець на початку повномасштабного вторгнення доповнив Кримінальний кодекс (далі – КК) України ст. 436², в якій встановив відповідальність за виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікацію її учасників, а також за виготовлення, поширення відповідних матеріалів (Закон України № 2110-ІХ від 03.03.2022). У ч. 1 зазначеної статті передбачено кримінальну відповідальність за:

- виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту;
- виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України;
- глорифікацію осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році, та низки інших осіб, які сприяли їй (повний їх перелік зазначений у диспозиції цієї норми).

¹ Матеріал підготовлено на виконання проекту «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії глорифікації збройної агресії рф в Україні» (реєстраційний номер 2022.01/0060), що виконується за підтримки Національного фонду досліджень України.

У свою чергу, у ч. 2 цієї статті закріплено відповідальність за виготовлення, поширення відповідних матеріалів, що містять відомості, окреслені в ч. 1.

Загалом із 2022 р., згідно з даними з Єдиного державного реєстру судових рішень станом на 01.09.2024 р. було винесено понад 1300 вироків за ст. 436² КК України, більшість із яких – саме за ч. 2 цієї статті.

Слід відмітити низку проблем, що виникають на практиці при застосуванні положень ст. 436² КК України й зокрема ч. 2. Серед них – невизначеність поняття «матеріали» у ч. 2 ст. 436² КК України у зв'язку з неконкретизованістю форми їх прояву, що може призвести до занадто широкого тлумачення зазначеної норми. Із цією проблемою пов'язана й конкуренція норм за ч. 1 та ч. 2 в аспекті кваліфікації висловлювання суб'єктивної думки в соціальних мережах та проставлення відмітки «вподобати» на публікації, що виправдовують російську агресію.

Мета цього дослідження – з'ясувати зміст понять «матеріали», «виготовлення матеріалів» та «поширення матеріалів» у ч. 2 ст. 436² КК України та запропонувати шляхи вирішення проблем, пов'язаних із застосуванням вказаної норми на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання кримінальної відповідальності за виправдовування збройної агресії РФ піддавалися вивченню в публікаціях учасників грантового проєкту «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії глорифікації збройної агресії РФ в Україні», що виконується за підтримки Національного фонду досліджень України (творчий колектив: В. С. Багиргарєєва, Н. В. Негеса, Д. П. Євтеєва, А. В. Лапкін, М. В. Карчевський, А. М. Бабенко, К. А. Новікова та Д. І. Куковинець) [1; 2; 3; 4].

Окрім того, правопорушення за ст. 436² КК України досліджувалися в роботах Л. М. Абакіної-Пілявської, Р. О. Мовчана, Д. О. Олейнікова та А. Ю. Сердечної, О. Е. Радутного, М. І. Хавронюка та ін. Зокрема, М. І. Хавронюком [5], Д. О. Олейніковим разом із А. Ю. Сердечною [6] охарактеризовано види діянь, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 436² КК України. Р. О. Мовчан [7] проаналізував правотворчі та правозастосовні проблеми, пов'язані з цією статтею. О. Е. Радутний [8], М. І. Хавронюк [5], Р. О. Мовчан [7], та Л. М. Абакіна-Пілявська [9] у своїх працях здійснили наукове розмежування злочинів за розглядуваною статтею від суміжних кримінальних правопорушень.

Разом із тим проблематиці матеріалів як предмета досліджуваного злочину, кваліфікації їх виготовлення та поширення наразі необхідної уваги в науковій літературі приділено не було.

Виклад основного матеріалу. Власне слово «*material*» є похідним від латинського «*materialis*» – уречевлений, побудований із матерії. Згідно з тлумачним словником, матеріалами є: 1) те, з чого що-небудь виготовляють, виробляють, будують, сировина тощо; 2) різноманітні відомості, дані, посібники й т. ін., що їх використовують як основу, джерело для чого-небудь, як доказ чогось; зібрання документів, відомостей з якогось питання; 3) те саме, що тканина [10]. Отже, поняття матеріалів є широким за змістом і багатозначним. Тому його використання для цілей ст. 436² КК України потребує уточнення.

Виходячи з наведеного словникового визначення цього поняття, а також із аналізу диспозиції норми за ч. 2 ст. 436² КК України та практики її застосування, пропонуємо виділити такі ознаки матеріалів як предмета розглядуваного злочину:

1) штучне походження, тобто створення в процесі цілеспрямованої людської праці (на це вказує встановлення відповідальності саме за виготовлення таких матеріалів). За цією ознакою вони відрізняються від сировини або анатомічних матеріалів, що мають природне походження й не можуть бути предметом досліджуваного злочину;

2) вираження в будь-якій об'єктивній формі (як уречевлений, так і в цифровій), що передбачає наявність фізичних параметрів, які піддаються вимірюванню;

3) інформаційний характер;

4) наявність у них виразу відповідної позиції суб'єкта злочину з приводу зазначених суспільно небезпечних явищ;

5) можливість наочно сприйматися іншими людьми;

6) можливість бути поширеними, що передбачає відокремлення матеріалів від джерела їх виготовлення й наступне розповсюдження шляхом доведення до відома інших осіб [11, с. 211];

7) творчий характер, що відбивається в докладанні інтелектуальних та / або фізичних зусиль при виготовленні матеріалів.

Ураховуючи наведені ознаки, можна дійти висновку, що зміст зазначеного поняття аналогічний змісту поняття «матеріали», яке використовується зокрема в таких статтях, як ч. 2 ст. 109, ч. 1 ст. 110, ст. 436 КК України. Так, предметом злочину за ч. 2 ст. 109 КК України є матеріали із закликами до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади; за ч. 1 ст. 110 КК України – матеріали із закликами до зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України; за ст. 436 КК України – матеріали із закликами до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту. Фактично в усіх цих випадках йдеться про аналогічні за формою матеріали, що містять ту чи іншу інформацію протиправного характеру. У цьому контексті слід відзначити, що в літературі предметом злочину зокрема за ч. 2 ст. 109 КК визнається певний рухомий носій інформації, у т.ч. й в електронній формі, що містить такий заклик [12, с. 31–32].

Ключовою ознакою, що визначає специфіку матеріалів саме в аспекті досліджуваної статті, є зв'язок зі збройною агресією Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, тобто її підтримка в тій чи іншій формі, передбаченій цією нормою.

Аналіз норми ч. 2 ст. 436² КК України дозволяє розуміти під матеріалами широке коло предметів, які мають параметри в речовому або електронному вигляді. Відповідно, до матеріалів за зазначеною нормою можна віднести: документи; контент у газетах, журналах; повідомлення на телебаченні або по радіо; публікації в Інтернеті, у т.ч. соцмережах; фотографії; малюнки, картинки, колажі; відеоролики; музичні твори, аудіозаписи; літературні твори; листівки, пам'ятки; поштові марки; скульптури; графіті, написи на стінах; маркування споживчих товарів; мерч та ін. [11, с. 213].

Разом із тим терміном «матеріали», як найбільш загальним та емним, у досліджуваній нормі законодавець встановив найбільш повну заборону на поширення якої-небудь об'єктивованої в матеріальній формі інформації. Водночас його практичне застосування, з огляду на невизначеність і різноманітність змісту цього поняття, має ризики поширювального тлумачення, про що мова йтиме нижче.

Що стосується правозастосовної практики, то серед проаналізованих учасниками вищезазначеного гранто-

вого проєкту 725 судових рішень найпоширенішими матеріалами виступали саме пости в соціальних мережах, що мало місце у 77,1 % випадків. Стосовно конкретних форм, що виразилися у виготовленні або поширенні матеріалів щодо виправдовування агресії РФ та інших дій, то найпоширенішими виявилися: пости в соціальних мережах, що мали місце у 60,3 % випадків; візуальні матеріали (фотографії, малюнки, слайди тощо) – у 14,9 % випадків; аудіо та відеоматеріали – у 14,9 % випадків.

Щодо передбачених у ч. 2 ст. 436² КК України форм поведінки з матеріалами, то законодавець у диспозиції норми сформулював їх таким чином: «виготовлення, поширення матеріалів...». **Виготовленням матеріалів** є їх первинне створення, внесення змін, а також розміщення для розповсюдження. **Поширенням матеріалів** – це будь-яке їх відчуження іншим особам або розміщення для самостійного ознайомлення з ними (розклеювання листівок, розміщення в Інтернеті) [12, с. 730].

Згідно з буквальною тлумаченням норми за ч. 2 цієї статті кримінально караним є виготовлення як із метою поширення, так і без такої мети, тобто мають місце дві самостійні дії – виготовлення, а також поширення зазначених матеріалів. Натомість на думку М. І. Хавронюка, кримінально караним слід вважати виготовлення та наступне поширення матеріалів, адже в цій нормі «йдеться про поєднання двох дій (кома замінює «та», але не «або»)» [5]. Однак, на наш погляд, таке тлумачення хоча і є раціональним, оскільки виготовлення без мети поширення не становить суспільної небезпечності, однак воно безпідставно звужує зміст розглядуваної норми, адже кома є розділовим знаком, що вживається для відокремлення слів і не застосовується для їх поєднання. Як вбачається, проблему обсягу цього діяння слід вирішити через нормативну конкретизацію діяння у формі виготовлення шляхом вказівки на його мету – поширення; при цьому діяння у формі поширення, певна річ, має залишитися в розглядуваній нормі як самостійне альтернативне.

Специфіка поширення матеріалів залежить від їх форми. Якщо матеріали мають фізичні параметри та є уречевленими, поширення відбувається шляхом фізичного відчуження від суб'єкта та їх безпосередньої передачі іншим особам, розсилки, розклейки тощо. Якщо матеріали створені в електронному вигляді, поширення може відбуватися шляхом використання інформаційно-комунікаційних сервісів (пересилання електронною поштою, у месенджерах, особистих повідомленнях, розміщення на сторінках у соціальних мережах тощо).

Варто зазначити, що на практиці засудження за виготовлення, поширення матеріалів траплялося у майже половині випадків (48,3 %) засудження осіб за ст. 436² КК України і найтипівішим проявом таких дій було поширення матеріалів без виготовлення (91,7 % випадків). При цьому третина (32,8 %) проявів діянь за ч. 2 ст. 436² КК України мали місце саме у виді реакцій у соціальних мережах, з яких майже 55 % всіх випадків трапилися у соціальній мережі «Однокласники». Саме остання беззаперечно лідирує за кількістю виявленого глорифікаційного контенту, за поширення якого відбувається притягнення до кримінальної відповідальності в Україні. У зв'язку з цим виникає проблема щодо кваліфікації залишення особою т.зв. «вподобайок» – тобто реакції «Клас» на публікацію іншої особи в соціальній мережі «Однокласники»¹, що містить контент, пов'язаний із

виправдовуванням, визнанням правомірною, запереченням збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікацією її учасників, за ч. 2 ст. 436² КК України як поширення відповідних матеріалів. Наприклад, вироком Приморського районного суду м. Одеси у справі 522/7494/22 від 27.06.2022 р. ОСОБУ_3 було засуджено за ч. 2 ст. 436² КК України за те, що вона в період часу з 16.03.2022 по 09.04.2022 р., авторизувавшись у соціальній мережі «Однокласники», зокрема, за допомогою відмітки «клас» зазначила та одночасно зробила репост, тобто поширила публікацію у вигляді тексту, яким заперечувалися воєнні злочини росіян [13].

Сутність окреслюваної проблеми пов'язана зі специфікою цієї соціальної мережі. Відповідно до її функціоналу, під постами містяться опції «Коментар», «Поширити» та «Клас», що дозволяють читачам постів відповідно зробити коментар, поділитися або вподобати ту чи іншу публікацію. Разом із тим особливістю соцмережі «Однокласники» є те, що, якщо користувач А. виражає під публікацією користувача Б. реакцію «Клас» (без використання опції «Поширити»), зазначена публікація відображається у стрічці на сторінці користувача А. із відміткою системи та доведенням до відома інших користувачів, що користувач А. «вважає класною замітку» користувача Б. Таким чином, ця публікація разом із реакцією щодо неї користувача А. стають автоматично видимими для третіх осіб, хто слідкує за сторінкою користувача А. Тому зовні такі дії мають спільну ознаку з поширенням, адже такі матеріали стають доступними для третіх осіб, які, гортаючи стрічку новин, можуть бачити відповідну публікацію.

Однак разом із тим по суті проставлення реакції «Клас» являє собою вираження думки, погляду особи. Загальнопоширеним є визначення кнопки «Клас» («Лайк» або «Подобається», англ. «like button», «like option») як функції в комунікаційному програмному забезпеченні, призначеному для соціальних мереж, блогів, інтернет-форумів, сервісів соціальних закладок, новинних сайтів тощо, яка використовується для вираження ставлення користувачів до того чи іншого контенту [14]. Окрім того, слід урахувати, що таке вираження думки є доволі неконкретизованим і сторонній читач напевно не зможе сказати, що саме вподобала особа.

Наприклад, користувач А. вподобав публікацію користувача Б., який складається із тексту та графічного зображення. У цьому контексті реакція «Клас» може означати як вираження внутрішнього переконання та підтримку користувачем А. посту користувача Б. в цілому та закладеної в нього ідеї, так і навпаки – просто підтримку користувача Б. безвідносно до змісту цього посту, або вираження інтересу лише до зображення / тексту, форми чи способу їх подачі, або підтримку якогось аспекту допису, чи взагалі виражати саркастичну реакцію. Окрім того, якщо текст та/або зображення є складними за змістом, містять кілька різноаспектних ідей / тез, то реакція «Клас» взагалі унеможливує з'ясування позиції користувача, який її поставив.

При цьому функціонал реакцій у соціальній мережі «Однокласники» є обмеженим та не передбачає функції «дизлайку», що могла б виражати заперечення, незадоволення або незгоду із публікацією. У цих

від 14 травня 2020 року), однак відповідальності за користування ними в Україні наразі немає.

¹ Варто зробити примітку, що соціальна мережа «Однокласники» заборонена в Україні з 2017 р. (указами Президента України № 133/2017 від 15 травня 2017 р. та № 184/2020

умовах кнопка «Клас» може розглядатися як узагалі вираз будь-якої реакції на певну публікацію, а саме того, що вона була помічена користувачем.

Важливо відмітити, що разом із тим серед функцій у соціальній мережі «Однокласники» є окрема опція «Поширити». Саме вона відповідає за реалізацію наміру користувача розповсюдити певну публікацію серед інших користувачів. Зважаючи на це, натискання кнопки «Клас», хоча і призводить до розміщення публікації на сторінці користувача, однак не може беззаперечно свідчити про його намір саме поширити таку публікацію, адже для цього передбачена інша опція.

Таким чином, розцінювання реакції «Клас» щодо публікації іншої особи в соціальній мережі «Однокласники» як поширення матеріалів у розумінні ч. 2 ст. 436² КК України значно розширює рамки цієї норми і зумовлює проблему її адекватного тлумачення. При цьому як у міжнародній, так і національній судовій практиці наголошується на ясності й визначеності юридичних норм, особливо кримінально-правових, що вимагає їх чіткості, зрозумілості й однозначності, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості), стабільності та точності тлумачення [15; 16, с. 15; 17]. Отже, кваліфікація проставлення реакції «Клас» щодо публікації, розміщеної іншою особою в соціальній мережі «Однокласники» як поширення матеріалів, будучи надмірно широким тлумаченням норми за ч. 2 ст. 436² КК України, порушуватиме принцип правової визначеності. У зв'язку з цим відносити такі дії до «поширення матеріалів» у розумінні ч. 2 ст. 436² КК України не є обґрунтованим.

Для інших соціальних мереж, функціонал яких не передбачає автоматичного розміщення публікації внаслідок його вподобання на сторінці користувача, проблеми поширення матеріалів у такий спосіб, як правило, не виникає. Водночас в будь-якому випадку і кваліфікацію «лайків» або інших реакцій у соціальних мережах за ч. 1 ст. 436² КК України слід вважати надмірним заходом кримінальної репресії, оскільки, як наголошувалося вище, самі по собі такі реакції, навіть за наявності їх найрізноманітніших варіантів (як, наприклад, у месенджерах «Telegram» або «WhatsApp»), зазвичай не дозволяють конкретизувати дійсної спрямованості вираження поглядів особи. Крім того, з технічного боку їх проставлення є настільки простим, що може бути здійснено випадково або сторонньою особою (наприклад, дитиною).

Підсумовуючи викладене, можна запропонувати розглядати «вподобайки» та інші реакції у соціальних мережах саме як прояв ставлення користувача до певної публікації (допису, матеріалу), що саме по собі не утворює складу кримінального правопорушення за ст. 436² КК України. І лише у випадках вчинення особою інших діянь, що мають ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436² КК України, наявність таких реакцій у соціальних мережах підозрюваного чи обвинуваченого може мати значення в аспекті інформації, що його характеризує. Якщо ж така реакція тягне розміщення публікації на сторінці користувача та/або доведення її до відома інших осіб, то для інкримінування особі злочину за ч. 2 ст. 436² КК України потребує доведення наявності в особи прямого умислу саме на поширення публікації у такий спосіб [18, с. 232–236].

Доволі складною залишається проблема кваліфікації коментарів та текстових постів (приміром, у виді викладу власних думок автора). Аналіз вироків за ч.

2 ст. 436² КК України засвідчує, що в низці випадків як виготовлення та поширення матеріалів розглядається публікація дописів, чи навіть залишення коментарів у соціальних мережах. Так, вироком у справі 161/6957/22 від 27.06.2022 р. Луцький міськрайонний суд Волинської області засудив за ч. 2 ст. 436² КК України ОСОБУ_4, зокрема за те, що він 22.03.2022 в «You Tube» розмістив під відеозаписом із назвою «ОСОБА_7 звернувся з новим відеозверненням» коментар, яким висловлював підтримку російській армії [19]. Як вбачається, однак, зазначені дії можуть підпадати як під ознаки як ч. 1, так і ч. 2 ст. 436² КК України залежно від того, мають вони ознаки матеріалів чи ні. Приміром, якщо вони являють собою прості судження, сформульовані через короткий текст або знаки, не мають творчого характеру та є примітивними за формою, то матеріалами їх вважати недоречно. У таких випадках суспільна небезпечність подібних дій може перебувати на одному рівні з діями, передбаченими ч. 1 цієї статті, і вимагати менш суворого покарання. Разом із тим межа в кваліфікації між ч. 1 та ч. 2 розглядуваної статті тут є дуже тонкою, а тому зазначена проблема потребує подальших розробок.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

1. У матеріалах як предметі злочину за ч. 2 ст. 436² КК України можливо виділити ознаки: 1) штучне походження, тобто створення в процесі цілеспрямованої людської праці; 2) вираження в будь-якій об'єктивній формі (як уречевлений, так і в цифровій), що передбачає наявність фізичних параметрів, які піддаються вимірюванню; 3) інформаційний характер; 4) наявність у них виразу відповідної позиції суб'єкта злочину з приводу зазначених суспільно небезпечних явищ; 5) можливість наочно сприйматися іншими людьми; 6) можливість бути поширеними, що передбачає відокремлення матеріалів від джерела їх виготовлення й наступне розповсюдження шляхом доведення до відома інших осіб; 7) творчий характер, що відбивається в докладанні інтелектуальних та / або фізичних зусиль при виготовленні матеріалів.

2. Під матеріалами у ч. 2 ст. 436² КК України слід розуміти широке коло предметів, які мають параметри в речовому або електронному вигляді. До них можна віднести: документи; контент у газетах, журналах; повідомлення на телебаченні або по радіо; публікації в Інтернеті, у т. ч. соцмережах; фотографії; малюнки, картинки, колажі; відеоролики; музичні твори, аудіо-записи; літературні твори; листівки, пам'ятки; поштові марки; скульптури; графіті, написи на стінах; маркування споживчих товарів; мерч та ін.

3. Щодо кримінально-правової оцінки «вподобайок» (реакцій «Клас») та інших реакцій у соціальних мережах, то їх слід розцінювати саме як прояв ставлення користувача до певної публікації (поста, допису, матеріалу), що саме по собі не утворює складу кримінального правопорушення за ст. 436² КК України. Якщо ж така реакція тягне розміщення публікації на сторінці користувача та/або доведення її до відома інших осіб, то для інкримінування особі злочину за ч. 2 ст. 436² КК України потребує доведення наявності в особи прямого умислу саме на поширення публікації у такий спосіб.

4. Щодо кваліфікації текстових постів або коментарів, то зазначені дії можуть підпадати як під ознаки як ч. 1, так і ч. 2 ст. 436² КК України залежно від того, чи мають вони ознаки матеріалів.

Список використаних джерел

1. Батиргареева В. С., Нетеса Н. В. Використання правопорушниками інформаційно-комунікаційних технологій під час вчинення дій, пов'язаних з глорифікацією агресора: кримінологічний та правовий аналіз за матеріалами судової практики. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. Харків: Право, 2024. Вип. 47. С. 18–29. URL: <http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/310733>.
2. Бабенко А. М., Карчевський М. В. Глорифікація: історичний, міжнародний та вітчизняний соціально-правовий вимір. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 713–717. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/173>.
3. Новікова К. А. Деякі питання караності за глорифікацію збройної агресії РФ в Україні. *Сучасні реалії протидії воєнним злочинам: набутий досвід та погляд в майбутнє*: матеріали дискусійної кримінально-правової панелі VII Харків. міжнар. юрид. форуму (Харків, 25 верес. 2023 р.). Харків: Право, 2023. С. 100–103.
4. Куковинець Д. О. Щодо відмежування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 436, 436¹ та 436² Кримінального кодексу України. *Кримінальне право України періоду глобальних викликів: від воєнного стану до повоєнного відродження*: матеріали дискус. кримін.-прав. панелі VII Харків. міжнар. юрид. форуму (Харків, 25 верес. 2023 р.). Харків: Право, 2023. С. 22–28.
5. Хавронюк М. За виправдовування збройної агресії РФ проти України – кримінальна відповідальність. Аналіз статті 436-2 ККУ із серії науково-практичних коментарів Миколи Хавронюка про зміни до Кримінального кодексу, прийняті під час воєнного стану. 29.04.2022. Центр політико-правових реформ. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/vypravdovuvannya-zbrojnoyi-agresiyi-rf-protu-ukrayiny-kryminalna-vidpovidalnist/>.
6. Олейніков Д. О., Сердечна А. Ю. Науково-практичний аналіз термінів, використаних в диспозиції ст. 436-2 ККУ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. № 2(74). С. 110–118. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.52>.
7. Мовчан Р. О. Кримінально-правова новела про виправдовування збройної агресії російської федерації проти України (ст. 436-2 ККУ): правозастосовні та правотворчі проблеми. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2022. № 13(25). С. 197–204. URL: <https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/2597>.
8. Радутний О. Е. Публічні заклики та заперечення як форми інформаційної колабораційної діяльності за кримінальним кодексом України. *Інформація і право*. 2022. № 2 (41). С. 99–115. URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.2\(41\).270372](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.2(41).270372).
9. Абакіна-Пілявська Л. М. Глорифікація як кримінально-правове явище: теорія та практика. *Правові новели*. 2023. № 20. С. 212–216. URL: <https://doi.org/10.32782/ln.2023.20.29>.
10. Матеріали. *Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980)*. URL: <http://sum.in.ua/s/material>.
11. Лапкін А. В., Євтеєва Д. П. Щодо змісту поняття «матеріали» як предмета злочину за ст. 436² КК України. *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення*: матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 26 верес. 2023 р.). Київ: ДНДІ МВС України, 2023. С. 210–213.
12. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право 2020. 768 с.
13. Вирок Приморського районного суду м. Одеси у справі № 522/7494/22 від 27.06.2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104957480>.
14. Лайк. *Вікіпедія*. URL: <http://surl.li/tphlh>.
15. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Новік проти України» (заява № 48068/06) від 18.12.2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_442#Text.
16. Довідник із застосування статті 7 Європейської конвенції з прав людини. Ніякого покарання без закону: принцип встановлення законом кримінальних правопорушень і покарань. Оновлено 30 квітня 2017 року. Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2017. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_7_UKR.pdf.
17. Постанова Верховного Суду від 21.03.2018 р. у справі 916/3283/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73054803>.
18. Лапкін А. В. Щодо кримінальної відповідальності за «вподобайки» за статтею 436² Кримінального кодексу України. *Інформаційна агресія в сучасному світі: правовий аналіз та протидія*: матеріали всеукраїнського науково-практичного круглого столу. Харків, 21 червня 2024 р. / редкол.: В. С. Батиргареева та ін. Харків: Право, 2024. С. 232–236.
19. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області у справі №161/6957/22 від 27.06.2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104964500>.

References

1. Batoryharyeva, V.S., & Netesa, N.V. (2024). Vykorystannia pravoporusnykamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii pid chas vchynennia dii, poviazanykh z hloryfikatsiieiu ahresora: kryminolohichni ta pravovy analiz za materialamy sudovoi praktyky [The use of information and communication technologies by offenders when committing actions related to glorification of the aggressor: criminological and legal analysis based on the materials of court practice]. *Pytannia borotby zi zlochyinnistiu – Issues of crime prevention*. Kharkiv: Pravo, 47, 18–29. Retrieved from: <http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/310733> [in Ukrainian].
2. Babenko, A. M., & Karchevskiy, M. V. (2023). Hloryfikatsiia: istorychni, mizhnarodni ta vitchyzniani sotsialno-pravovy vymir [Glorification: historical, international and domestic socio-legal dimension]. *Yurydychni naukovyi elektronni zhurnal – Juridical Scientific and Electronic Journal*, 10, 713–717. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/173> [in Ukrainian].

3. Novikova, K. A. (2023). Deiaki pytannia karanosti za hloryfikatsiiu zbroinoi ahresii rf v Ukraini [Some issues of punishment for the glorification of armed aggression of the Russian Federation in Ukraine]. *Suchasni realii protydyi voiennym zlochynam: nabutyi dosvid ta pohliad v maibutnie: materialy dyskusiinoi kryminalno-pravovoi paneli VII Kharkivskoho mizhnarodnoho yurydychnoho forumu – Modern realities of combating war crimes: acquired experience and a look into the future: materials of the discussion criminal-law panel of VII Kharkiv International Legal Forum* (Kharkiv, 25 veres. 2023 r.). Kharkiv: Pravo, 100–103 [in Ukrainian].
4. Kukovynets, D. O. (2023). Shchodo vidmezhuвання kryminalnykh pravoporushen, peredbachenykh stattiamy 436, 436¹ ta 436² Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Regarding the delimitation of criminal offenses provided for by Articles 436, 436¹ and 436² of the Criminal Code of Ukraine]. *Kryminalne pravo Ukrainy periodu hlobalnykh vyklykiv: vid voiennoho stanu do povoiennoho vidrozhennia: materialy dyskusiinoi kryminalno-pravovoi paneli VII Kharkivskoho mizhnarodnoho yurydychnoho forumu – Criminal law of Ukraine in the period of global challenges: from martial law to post-war revival: materials of the discussion criminal-law panel of VII Kharkiv International Legal Forum* (Kharkiv, 25 veres. 2023 r.). Kharkiv: Pravo, 22–28 [in Ukrainian].
5. Khavroniuk, M. (2022). Za vypravdovuvannia zbroinoi ahresii rf proty Ukrainy – kryminalna vidpovidalnist. Analiz statti 436-2 KKKU iz serii naukovo-praktychnykh komentariiv Mykoly Khavroniuka pro zminy do Kryminalnoho kodeksu, pryiniati pid chas voiennoho stanu [Criminal liability for justifying armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. Analysis of Article 436-2 of the Criminal Code from a series of scientific and practical comments by Mykola Havronyuk about changes to the Criminal Code adopted during martial law]. Tsentr polityko-pravovykh reform. Retrieved from: <https://pravo.org.ua/blogs/vypravdovuvannya-zbrojnoyi-agresiyi-rf-proty-ukrayiny-kryminalna-vidpovidalnist/> [in Ukrainian].
6. Olieinikov, D. O., & Serdechna, A. Yu. (2023). Naukovo-praktychnyi analiz terminiv, vykorystanykh v dyspozytsii st. 436-2 KKKU [Scientific and practical analysis of the terms used in the disposition of Art. 436-2 of the Criminal Code of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Uzhhorod National University Herald Series Law*, 2(74), 110–118. Retrieved from: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.52> [in Ukrainian].
7. Movchan, R. O. (2022). Kryminalno-pravova novela pro vypravdovuvannia zbroinoi ahresii rosiiskoi federatsii proty Ukrainy (st. 436-2 KKKU): pravozastosovni ta pravotvorchi problem [Criminal law novel about justifying the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine (article 436-2 of the Criminal Code of Ukraine): law enforcement and law-making problems]. *Naukovo-informatsiyni visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halyt'skoho – Scientific and Informational Bulletin of Ivano-Frankivsk University of Law Named After King Danylo Halyt'skyi*, 13 (25), 197–204. Retrieved from: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2022.13.25.197-204> [in Ukrainian].
8. Radutnyi, O. E. (2022). Publichni zaklyky ta zaperechennia yak formy informatsiinoi kolaboratsiinoi diialnosti za kryminalnym kodeksom Ukrainy [Public appeals and objections as forms of information collaboration activities under the Criminal Code of Ukraine]. *Informatsiia i pravo – Information and Law*, 2(41), 99–115. Retrieved from: [https://doi.org/10.3775/02616-6798.2022.2\(41\).270372](https://doi.org/10.3775/02616-6798.2022.2(41).270372) [in Ukrainian].
9. Abakina-Piliavska, L. M. (2023). Hloryfikatsiia yak kryminalno-pravove yavyshe: teoriia ta praktyka [Glorification as a criminal-legal phenomenon: theory and practice]. *Pravovi novely – Legal Novels*, 20, 212–216. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/ln.2023.20.29> [in Ukrainian].
10. Materialy [materials]. *Slovnnyk ukrainskoi movy. Akademichnyi tлумachnyi slovnnyk (1970-1980) – Dictionary of the Ukrainian language. Academic explanatory dictionary (1970-1980)*. Retrieved from: <http://sum.in.ua/s/material> [in Ukrainian].
11. Lapkin A. V., & Yevtieieva D. P. (2023). Shchodo zmistu poniattia «materialy» yak predmeta zlochynu za st. 436² KK Ukrainy [Regarding the content of the concept of "materials" as the subject of a crime under Art. 436² of the Criminal Code of Ukraine]. *Bezpekova sytuatsiia v Ukraini v umovakh viiny: stan, zahrozy, napriamy zabezpechennia : materialy nauk.-prakt. kruhloho stolu – The security situation in Ukraine in the conditions of war: state, threats, directions of support: materials of the scientific and practical round table* (m. Kyiv, 26 veres. 2023 r.). Kyiv: DNDI MVS Ukrainy, 210-213 [in Ukrainian].
12. Tatsii, V. Ya., Borysov, V. I., & Tiutiuhin, V. I. ta in. (2020). Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna: pidruchnyk [Criminal law of Ukraine: Special part: textbook]. 6-te vyd., pererob. i dopov. Kharkiv: Pravo, 768 [in Ukrainian].
13. Vyrok Prymorskoho raionnoho sudu m. Odesy u spravi № 522/7494/22 vid 27.06.2022 r. [Verdict of the Primorsky District Court of Odesa in case No. 522/7494/22 dated June 27, 2022]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104957480> [in Ukrainian].
14. Laik [like]. Vikipediia. Vilna entsyklopediia – Wikipedia. Free encyclopedia. Retrieved from: <http://surl.li/tphlh> [in Ukrainian].
15. European Court of Human Rights (2008). *Novik v. Ukraine* (Application № 48068/06). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_442#Text [in Ukrainian].
16. Dovidnyk iz zastosuvannia statti 7 Yevropeiskoi konventsii z prav liudyny. Niiakoho pokarannia bez zakonu: pryntsyp vstanovlennia zakonom kryminalnykh pravoporushen i pokaran (2017) [Handbook on the application of Article 7 of the European Convention on Human Rights. No punishment without law: the principle of establishing criminal offenses and punishments by law]. 30.04.2017. Rada Yevropy/Ievropeiskyi sud z prav liudyny. Retrieved from: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_7_UKR.pdf [in Ukrainian].
17. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 21.03.2018 r. u spravi 916/3283/16. [Resolution of the Supreme Court dated March 21, 2018 in case 916/3283/16]. Retrieved from: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73054803> [in Ukrainian].
18. Lapkin, A. V. (2024). Shchodo kryminalnoi vidpovidalnosti za «vpodobaiKy» za statteiu 436² Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Regarding criminal liability for "likes" under Article 436² of the Criminal Code of Ukraine]. *Informatsiina ahresiia v suchasnomu sviti: pravovyi analiz ta protydiia: materialy vseukrainskoho naukovo-praktychnoho kruhloho stolu – Informational aggression in the modern world: legal analysis and countermeasures: materials of the All-Ukrainian scientific and practical round table*. (Kharkiv, 21.06.2024). Kharkiv, Pravo, 2024, 232-236 [in Ukrainian].

19. Vyrok Lutskoho miskraionnoho sudu Volynskoi oblasti u spravi №161/6957/22 vid 27.06.2022 r. [Verdict of the Lutsk City and District Court of the Volyn Region in case No. 161/6957/22 dated June 27, 2022]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104964500> [in Ukrainian].

Yevtieieva Daryna,

Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher

(Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems of National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Kharkiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0593-1632>

Lapkin Andrii,

Doctor of Law, Associate Professor

(Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3240-6377>

ON THE PROBLEMS OF CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR THE PRODUCTION AND DISTRIBUTION OF MATERIALS THAT JUSTIFY THE ARMED RUSSIAN AGGRESSION (PART 2 OF ART. 436² OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE)

The study clarified the meaning of the concept of "materials" as the subject of a crime under Part 2 of Art. 436² of the Criminal Code of Ukraine, which should be understood as a wide range of objects that have physical or electronic parameters, for example: documents; content in newspapers, magazines; messages on television or radio; publications on the Internet, in particular on social networks; photographs; drawings, pictures, collages; videos; musical works, audio recordings; literary works; postcards, souvenirs; postage stamps; sculptures; graffiti, inscriptions on the walls; labeling of consumer goods; merch and others.

The features of materials as the subject of a crime under Part 2 of Art. 436² of the Criminal Code of Ukraine are established, namely: 1) artificial origin, i.e. creation in the process of purposeful human labor; 2) expression in any objective form (both embodied and digital), which implies the presence of physical parameters that can be measured; 3) informational nature; 4) the presence in them of expression of the relevant position of criminal offender regarding the specified socially dangerous phenomena; 5) the ability to be visually perceived by other people; 6) the possibility of being distributed, which involves separation of materials from the source of their production and subsequent distribution by bringing to attention of other persons; 7) creative character which is reflected in the application of intellectual and / or physical efforts in the production of materials.

The problems associated with the application of this norm in practice are outlined, and ways to solve them are proposed. In particular, with regard to the problem of criminal law qualification of "likes" and other reactions in social networks, they should be considered precisely as a manifestation of the user's attitude to a certain publication (post, material), which in itself does not constitute part of a criminal offense under Art. 436² of the Criminal Code of Ukraine. If such a reaction leads to placing the publication on the user's page and/or bringing it to the attention of other persons, then in order to incriminate a person with a crime under Part 2 of Art. 436² of the Criminal Code of Ukraine requires proof of a person's direct intention to distribute the publication in such a way.

With regard to the problem of qualification of text posts or comments it was concluded that the specified actions may fall under both Part 1 and Part 2 of Art. 436² of the Criminal Code of Ukraine, depending on whether they have characteristics of materials.

Key words: *justification, recognition as legitimate, denial of armed aggression, glorification of participants of armed aggression, criminal responsibility, materials, production of materials, distribution of materials.*